

Het Europese grondstoffenbeleid in een mondiaal perspectief: tussen extractivisme en dekolonisering

Wies Willems

Als aanvulling op de Green Deal lanceerde de Europese Commissie een nieuwe grondstoffenstrategie. De noodzakelijke energietransitie, de digitalisering en de vergroening van de industrie brengen immers een explosie van de vraag naar grondstoffen — in het bijzonder mineralen en metalen — met zich mee. Naast 'grotere duurzaamheid' is de doelstelling van de strategie ook 'meer zekerheid' (lees: een gegarandeerde toevoer). Maar draagt het grondstoffenbeleid ook vanuit mondiaal perspectief bij aan een rechtvaardige transitie? Deze bijdrage plaatst vanuit de mijnbouwproblematiek in het Zuiden enkele kritische kanttekeningen bij de Europese agenda en pleit voor meer beleidscoherentie.

Bij de lancering van de Green Deal kregen Ursula Von der Leyen en Frans Timmermans applaus vanop vele banken — en niet alleen groene. Met de Green Deal wil Europa het eerste klimaatneutrale continent worden en de economie na corona op een duurzamere manier heropbouwen. Zo bevat de Green Deal onder meer een stevig actieplan rond circulaire economie, met focus op een langere levensduur van producten (door bijvoorbeeld normen rond ecologisch ontwerp en herstelbaarheid), afvalreductie, het aanmoedigen van recycling en hergebruik, enzovoort. Milieuorganisaties onthaalden het actieplan als het meest ambitieuze en alomvattende ooit op dit vlak.

De context: mineralen voor de energietransitie

Grondstoffen maximaal in de kringloop houden blijkt dus een topprioriteit voor deze Commissie. Tegelijkertijd blijft Europa voor een enorme uitdaging staan wat betreft de vraag naar *nieuwe* grondstoffen, vooral in de context van de transitie naar hernieuwbare energievoorziening (wind, zon, elektrische mobiliteit). De Wereldbank verwacht wereldwijd een stijging van de productie van mineralen zoals lithium en kobalt (cruciaal voor onder meer autobatterijen), met 500 procent tegen 2050¹. Op Europees niveau gaat het volgens projecties van de Commissie (voor accu's van elektrische auto's en de opslag van energie) om 18 keer meer lithium en 5 keer meer kobalt in 2030, tot bijna 60 keer meer lithium en 15 keer meer kobalt in 2050 in vergelijking met de huidige toelevering aan de gehele economie van de EU.²

Met de Green Deal wil Europa het eerste klimaatneutrale continent worden en de economie na corona op een duurzamere manier heropbouwen.

Wat dit voor België betekent, leggen we uit in het rapport *Mineralen voor de energietransitie: naar een koolstofarme samenleving zonder verliezers*³ van Broederlijk Delen, 11.11.11, BBL en andere

organisaties, gebaseerd op onderzoek van onder meer VITO en Profundo. Het dossier bespreekt verschillende mogelijke scenario's voor de toekomstige vraag in België (vertrekkend vanuit de doelstelling van een fossielvrije energievoorziening in 2050). Het maakt duidelijk dat verschillende scenario's — logischerwijs — een gedifferentieerde impact hebben op de grondstoffenvraag. Een zonnescenario verschilt van een windscenario: zo hebben we andere cruciale grondstoffen nodig voor de turbines in windmolens (neodymium, praseodymium, terbium en boor) dan voor zonnepanelen (cadmium, gallium, indium, selenium, tellurium en zilver) — wat dus ook verschillende uitdagingen met zich meebrengt op vlak van bevoorrading, circulariteit, enzovoort. In een 'laagverbruikscenario', waarbij de primaire energievraag het sterkst daalt, wordt dan weer enkel gebruik gemaakt van lokale energiebronnen (inclusief biomassa en offshore wind).

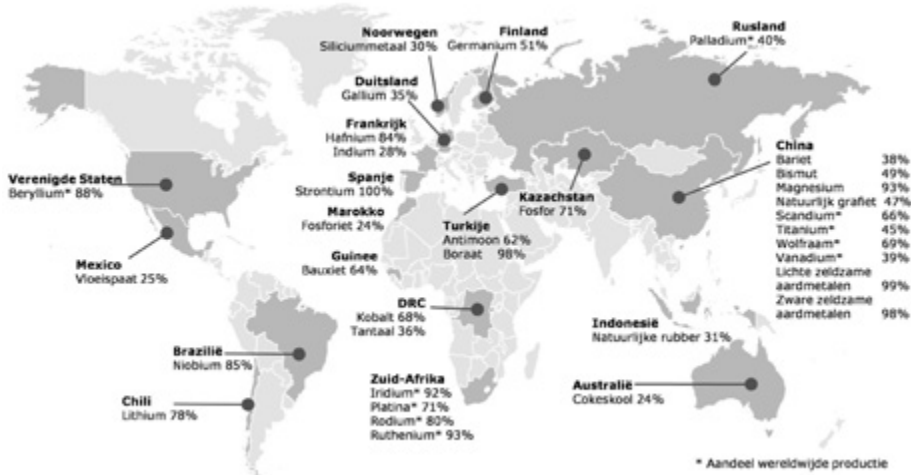
Op vlak van mobiliteit maakt het een groot verschil of we een zogenaamd 'techno-fix'-scenario volgen (een volledige elektrificatie van het wagenpark tegen 2030, met een gestage groei naar rato van de huishoudens in de Belgische economie) of eerder een 'circulair klimaatscenario' (waarbij er een drastisch toegenomen bezettingsgraad is door het implementeren van circulaire strategieën zoals auto- en ritdelen). Een belangrijke conclusie is daarnaast dat efficiëntiewinsten (op vlak van het volume materialen dat nodig is per MW energieproductie) onvoldoende blijken om de vraag naar extra vermogen op te vangen en dus de cumulatieve vraag te laten stagneren, zelfs wanneer die winsten substantieel zijn. Tot slot blijkt ook dat het recyclagepotentieel van verschillende grondstoffen eerder laag wordt ingeschat, zeker in de eerstvolgende jaren.

We gaan in dit artikel niet in detail in op alle bevindingen van het dossier, maar de conclusie is duidelijk: in alle toekomstscenario's is er sprake van een toename van de vraag naar cruciale mineralen. Het rapport toont ook aan dat er minstens op de korte en middellange termijn nog extra ontginning van grondstoffen nodig zal zijn om aan de enorme vraag tegemoet te kunnen komen. En dan hebben we het alleen nog maar over de energietransitie.

In deze context publiceerde de Europese Commissie in september een mededeling met de titel *Veerkracht op het gebied van kritieke grondstoffen: de weg naar een grotere voorzieningszekerheid en duurzaamheid uitstippelen*⁴. De urgentie van een dergelijk plan om de bevoorrading veilig te stellen, werd in de ogen van de Commissie nog bevestigd door de Covid-19-crisis, die de wereldwijde toeleveringsketens danig verstoorde. Het doel is dus meer zelfredzaamheid, maar de strategie moet ook gekaderd worden in de bredere intentie van de EU om zich op geopolitiek vlak opnieuw meer te laten gelden en ook een assertievere economische politiek te voeren. Met de tekst schetst de Commissie 'de uitdagingen voor een veilige en duurzame toelevering van kritieke grondstoffen en acties om de veerkracht en open strategische autonomie van de EU te vergroten'.

Het plan van de Commissie bevat onder meer een actualisering van de lijst met zogenaamde 'kritieke grondstoffen' voor Europa (een grondstof is 'kritiek' wanneer een groot economisch belang gepaard gaat met een groot voorzieningsrisico). Nieuwe kritieke grondstoffen ten opzichte van de vorige lijst (uit 2017) zijn lithium, bauxiet, titaan en strontium. Maar op de lijst staan bijvoorbeeld ook kobalt, niobium en fosfor

— om er slechts enkele te noemen. De kaart hieronder geeft weer welke voor de EU de belangrijkste winningslanden zijn van de verschillende kritieke grondstoffen. Voor verschillende van die cruciale mineralen is Europa afhankelijk van een unieke leverancier: zie bijvoorbeeld het belang van Chili voor de bevoorrading van lithium, de Democratische Republiek Congo voor kobalt, Brazilië voor niobium, en vooral China voor tal van grondstoffen, waaronder zeldzame aardmetalen. (Uiteraard zijn daarnaast ook nog andere grondstoffen van strategisch belang voor de Europese Unie, maar de kaart beperkt zich tot de specifieke ‘kritieke grondstoffen’.)

Figuur 1: Landen die de grootste hoeveelheid kritieke grondstoffen aan de EU leveren (bron: Europese Commissie, 2020).

Naast deze geüpdatete lijst, en een verwijzing naar de eerder vermelde ambities van de Europese Unie op het vlak van circulaire economie, omvat de communicatie van de Europese Commissie ook een reeks acties die enerzijds tot doel hebben om mijnbouw binnen de Europese Unie te promoten (via een nieuw industrieel samenwerkingsverband, The Raw Materials Alliance) en anderzijds om de toevoer uit ‘derde landen’ te garanderen. In deze bijdrage gaan we hoofdzakelijk in op dat tweede luik: de verhouding tot niet-EU-landen.

De koloniale logica van handelsverdragen

Europa wil dus meer ‘veerkrachtig’ en zelfvoorzienend worden, zowel door veel meer in te zetten op de circulaire economie als door nieuwe grondstoffen in toenemende mate te *sourcen* vanuit landen binnen de Europese Unie. Toch beseft de Commissie ook dat Europa, gezien haar geologische beperkingen, hoe dan ook afhankelijk zal blijven van grondstoffen uit andere werelddelen. De hefboom hier is de handelspolitiek van de Europese Unie, die toegang tot belangrijke voorraden moet garanderen. De doelstellingen zijn ‘goed gediversifieerde en onverstoorde toegang tot wereldmarkten voor grondstoffen’ en ‘de onverstoorde handel en investeringen in grondstoffen waarborgen

op een manier die de commerciële belangen van de EU ondersteunt'. De Commissie verwijst in dit verband naar de onderhandelingen over vrijhandelsovereenkomsten met 'vanuit het oogpunt van grondstoffen belangrijke landen'⁵.

De vraag is echter hoe dit beleid te verzoenen valt met de duurzaamheidsdoelstellingen van de EU. Het huidige Europese handelsbeleid is immers eenzijdig gericht op de liberalisering van de grondstoffensector, zonder noodzakelijke garanties op het vlak van respect voor mensenrechten en milieu. Bovendien geven handelsverdragen landen in Latijns-Amerika, Afrika en Azië weinig marge om hun economische ontwikkeling in eigen handen te nemen: ze zetten met andere woorden een koloniale logica verder.

Een actueel voorbeeld is het veelbesproken handelsverdrag dat de Europese Unie wil afsluiten met de Mercosur-landen (Argentinië, Brazilië, Paraguay, Uruguay) en dat op steeds meer tegenstand botst (onder meer vanuit Frankrijk, Wallonië, het Europees Parlement en sinds kort ook Duitsland). De deal is vooral omstreden vanwege de aanhoudende ontbossing in de Amazone (ook de bosbranden hebben impact gehad op politiek en publieke opinie), en het rampzalige parcours van de Braziliaanse president Bolsonaro op vlak van mensenrechten en milieu. In Europa was er bovendien eerder al fel protest van de landbouwsector, tegen de verwachte toename van geïmporteerd goedkoop (runds)vlees, in ruil voor Europese auto's ('cows for cars').

Het huidige Europese handelsbeleid is immers eenzijdig gericht op de liberalisering van de grondstoffensector, zonder noodzakelijke garanties op het vlak van respect voor mensenrechten en milieu.

Een minder belicht aspect in het Mercosur-debat is de impact op de mijnbouw- en energiesector. Vooral Argentinië en Brazilië zijn voor de EU vandaag al belangrijke leveranciers van mineralen zoals zilver, koper en ijzererts (in geldwaarde is ijzererts voor de EU overigens het belangrijkste importproduct vanuit Brazilië). Zoals ngo's benadrukken⁶, zal het Mercosur-handelsakkoord de bestaande problematische handelsrelaties niet alleen bestendigen, maar ook verergeren, vanwege de verwachte toename van de grondstoffenexport uit Zuid-Amerika. Het verdrag moet de EU immers te allen tijde gemakkelijker toegang bieden tot goedkope grondstoffen. Daarvoor wil Europa het de Mercosur-landen bijvoorbeeld quasi onmogelijk maken om (tijdelijke) exportrestricties of hogere heffingen op de export van essentiële grondstoffen zoals ijzererts in te voeren. Er zijn op dat vlak precedënten: zo kwam de Argentijnse regering als antwoord op de economische crisis in het land, in september 2018, met een 'noodtaks' van 12 procent op export, met bijkomende heffingen voor onverwerkte grondstoffen. De maatregel leidde tot fel protest van (buitenlandse) mijnbouwbedrijven. Ook in Brazilië woedt er debat over de (her)invoering van exportheffingen op mineralen en landbouwproducten. Door bepalingen die dergelijke heffingen onmogelijk zouden maken, houdt de EU deze landen dus gevangen in hun rol van goedkope grondstoffenleverancier voor de wereldmarkt, met weinig manoeuvreerruimte om inkomsten aan te wenden voor hun eigen ontwikkeling. Een ander doel van handelsverdragen zoals EU-Mercosur is om Europese investeringen in de grondstoffensector van de Mercosur-landen te faciliteren.

Naast het Mercosur-verdrag (dat nog lang niet in kannen en kruiken is), zijn er met andere Zuid-Amerikaanse landen al langer handelsverdragen afgesloten: bijvoorbeeld met Chili sinds 2002, en met Peru en Colombia sinds 2013 – Ecuador sloot zich bij dit laatste akkoord aan in 2017. Vooral in het geval van het akkoord met Peru en Colombia is aangetoond dat de balans op het vlak van mensenrechten en milieu pover oogt, en dat het de bestaande ongelijke handelsrelaties bestendigt.

Een andere zorgwekkende tendens in dit verband, die de beleidsruimte van landen in het Zuiden verder aan banden legt, is het ISDS-systeem ('investeerder-staatgeschillen-regeling'). Zo'n drieduizend internationale investeringsakkoorden, afgesloten sinds de jaren 1960, geven buitenlandse bedrijven via dit systeem het recht om schadevergoedingen te eisen van de staten waar ze investeringen hebben gedaan. Dat gebeurt niet bij de lokale rechtbanken, maar voor bijzondere internationale privétribunalen. De (gezondheids)maatregelen die wereldwijd door regeringen werden genomen in het kader van de Covid-19-crisis leidden bijvoorbeeld tot een explosie van ISDS-cases. Onder meer in Bolivia, Colombia en Peru deden internationale mijnbouwbedrijven al beroep op de regeling. Ook verschillende akkoorden die de EU afsloot, bevatten dit mechanisme (bijvoorbeeld CETA en het vrijhandelsakkoord met Vietnam).

Kortom: de Europese handelspolitiek als hefboom voor een 'duurzaam' grondstoffenbeleid boezemt weinig vertrouwen in. Hoewel er steeds meer kritische stemmen opgaan over de Europese handelsakkoorden, en de EU momenteel ook zelf bezig is met een evaluatie van haar handelsbeleid, lijkt er bij de Europese Commissie vooralsnog geen sprake van een trendbreuk. Een fundamentele hervorming van het handelsbeleid dringt zich dan ook op, waarbij onder meer bepalingen rond duurzame ontwikkeling op gelijke voet komen te staan met handelsbepalingen en er sancties kunnen worden opgelegd in geval van inbreuken.

Groene conflictmineralen

In Latijns-Amerika hebben academici, zoals Eduardo Gudynas⁷, deze (neo)koloniale exploitatielogica benoemd als 'extractivisme': natuurlijke hulpbronnen worden op grote schaal ontgonnen en hoofdzakelijk geëxporteerd naar de wereldmarkt, zonder verdere verwerking in de landen van herkomst. Het gaat om zowel mineralen als fossiele brandstoffen en monoculturen in de landbouw (bijvoorbeeld soja, oliepalm). Eigen aan dit systeem zijn ook de conflicten, mensenrechtenschendingen en milieuschade die ermee gepaard gaan. Bedrijven (veelal met internationaal kapitaal) krijgen daarbij bovendien grotendeels vrij spel van regeringen.

We verwezen eerder al naar het Braziliaanse ijzererts. Een dramatisch voorbeeld van het verwoestende karakter van het extractivisme is de dambreuk bij een ijzermijn in Brumadinho (eigendom van het Braziliaanse bedrijf Vale). In januari 2019 brak de dijk van een bassin met toxisch mijnafval. 272 Mensen kwamen om als gevolg van een enorme modderstroom, een dorp werd van de kaart geveegd en een rivier werd vervuild. De ramp is op verschillende manieren verbonden met de Europese Unie: niet alleen komt het ijzererts op de Europese markt, Duitse bedrijven waren ook betrokken

bij de bouw (en controle) van de dam, en verschillende Europese banken investeren in Vale. In Duitsland loopt nu ook een rechtszaak naar de juridische verantwoordelijkheden voor het drama, nadat al eerder was vastgesteld dat Vale te nalatig was geweest. Vier jaar eerder vond bovendien al een gelijkaardige ramp plaats bij de Samarco-ijzermijn (eigendom van Vale en BHP Billiton) waarbij 19 slachtoffers vielen en duizenden vissers hun inkomsten verloren vanwege de vervuiling van de Rio Doce. Ook daar ging het om ijzererts dat op de Europese markt terechtkomt.

Brumadinho is helaas geen alleenstaand geval: het *track record* van de mijnbouwsector blijft wereldwijd problematisch en de ontginning van mineralen die cruciaal zijn voor de energietransitie vormt daarop geen uitzondering. Volgens het Business & Human Rights Resource Centre⁸ zijn de 37 grootste kobalt-, koper-, lithium-, mangaan-, nikkel- en zinkbedrijven in de laatste jaren betrokken geweest bij 167 zaken over mensenrechtenschendingen. De uitgebreide studie *Green Conflict Minerals* van het International Institute for Sustainable Development (IISD)⁹ toont aan dat strategische reserves van mineralen die cruciaal zijn voor de groene transitie vooral gelegen zijn in Zuid-Amerika, Sub-Sahara Afrika, Zuidoost-Azië en Australië. Met uitzondering van Australië hebben deze regio's een gemiddelde tot hoge graad van fragiliteit en corruptie, wat hun potentiële kwetsbaarheid vergroot voor conflicten en mensenrechtenschendingen, naargelang groene technologieën aan belang winnen.

Het bekendste voorbeeld is wellicht het kobalt uit de Democratische Republiek Congo. Kobalt is onder meer een belangrijke grondstof voor batterijen van elektrische wagens, maar vooral de elektronicasector zorgt vandaag al voor een sterke toename van de vraag. Maar liefst tweederde van de huidige kobaltproductie gebeurt in Congo. In 2016 publiceerde Amnesty International een rapport dat verschillende schendingen van mensenrechten in de context van kobaltwinning aan het licht bracht, zoals kinderarbeid, een gebrek aan beschermend materiaal voor de mijnwerkers,... tot uiteindelijk zelfs dodelijke ongelukken. Het Congolese kobalt komt terecht in batterijen van zeer grote en bekende merken. De Amerikaanse ngo International Rights Advocates spande in 2019 een rechtszaak aan tegen Apple, Alphabet (Google), Dell, Microsoft en Tesla, in naam van veertien Congolese ouders en kinderen¹⁰. Deze bedrijven worden ervan beschuldigd te nalatig te zijn geweest in de controle van hun toeleveringsketens, en op die manier mee geprofiteerd te hebben van kinderarbeid en onveilige werkomstandigheden, met doden en gewonden tot gevolg.

De impact van de kobaltwinning beperkt zich bovendien niet tot onveilige werkomstandigheden voor de mijnwerkers: ook het recht op gezondheid van de lokale bevolking wordt geschonden. Onderzoekers van de KU Leuven¹¹ troffen in de urine van mijnbouwers en omwonenden (onder wie ook kinderen) van kobaltmijnen in de DRC een verhoogde concentratie van kobalt en andere mineralen aan. Bij kinderen in het mijnbouwgebied werd meer DNA-schade aangetroffen dan bij kinderen uit een controlegroep. Bij hen is er dus een grotere kans op aangeboren afwijkingen. Het is nog niet bekend wat de gezondheidseffecten van een verhoogde blootstelling aan kobalt betekenen op lange termijn. De EU is wat betreft haar kobaltvoorziening voor maar liefst 68 procent afhankelijk van de DRC.

Een ander voorbeeld: lithium uit Chili. Lithium is essentieel voor de batterijen in onze telefoons, computers en elektrische voertuigen. Chili beschikt over de helft van de lithiumreserves ter wereld en bijna de hele export wordt momenteel gewonnen uit de Atacama-woestijn, de droogste plaats ter wereld. Het winnen van Atacama's lithium heeft een grote impact op de schaarse watervoorraden. Het zijn watervoorraden die ervoor gezorgd hebben dat inheemse volkeren en dieren duizenden jaren in de woestijn hebben kunnen overleven. Volgens onderzoekers veroorzaakt de extractie nu al blijvende schade aan de kwetsbare ecosystemen van het gebied. In de Atacama en elders in Chili protesteren de inheemse gemeenschappen nu tegen de huidige en toekomstige plannen voor lithiumwinning. Het Deense onderzoekscentrum Danwatch¹² toonde aan dat Chileens lithium terechtkomt in populaire elektronica en elektrische auto's (van merken als Samsung, Panasonic, Apple, Tesla en BMW).

Het Chileense lithium kan tegen lage kosten worden gewonnen: mijnwerkers pompen lithiumhoudende pekkel uit een massief reservoir onder de Atacama-zoutvlakte naar enorme plassen op het oppervlak van de woestijn. De hoogste zonnestraling ter wereld zorgt ervoor dat het water van de pekkel snel verdampt, waardoor het lithium samen met andere zouten en mineralen wordt opgeschept. Tijdens dit proces verdampt tot 95 procent van de gewonnen pekkel in de lucht. Die pekkel maakt deel uit van een hydrodynamisch geheel, waardoor het verdampen ervan een negatieve impact heeft op de waterlagen en -balans en de waterschaarste in de Atacama vergroot. De bedrijven maken bovendien ook gebruik van zoet water; vooral de combinatie met nabijgelegen waterintensieve kopermijnbouw zet bijkomende druk op zoetwaterreserves. Het verlies aan zoet water heeft een negatieve impact op de biodiversiteit, want zo drogen de draslanden uit. Ook de lokale bevolking voelt de impact, doordat er minder water is voor het vee en de rivieren uitdrogen. Atacama's inheemse gemeenschappen luiden

al jaren de alarmbel over waterschaarste. Volgens de volksraad van Atacama, die achttien inheemse gemeenschappen vertegenwoordigt, is in de afgelopen tien jaar in alle rivieren, lagunes en weiden de hoeveelheid water afgenomen. De Chileense autoriteiten hebben echter grotendeels vertrouwd op de milieueffectrapportages van de mijnbouwbedrijven zelf, die geen significante effecten op het waterpeil of de omliggende natuur vaststellen. Veel gemeenschappen stellen bovendien dat ze nooit vóór de winningsprojecten geraadpleegd werden. Chili heeft nochtans Conventie 169 van de Internationale Arbeidsorganisatie ondertekend en geratificeerd, die regeringen verplicht om de

inheemse bevolking te consulteren wanneer grote projecten in hun omgeving worden uitgevoerd die een impact hebben op hun land, leefmilieu en natuurlijke hulpbronnen (het principe van *Free, Prior & Informed Consent*).

Dit gebrek aan voorafgaande inspraak van lokale gemeenschappen, maar ook de criminalisering van sociaal protest, tot zelfs toenemend dodelijk geweld tegen sociale leiders en activisten die land- en milieurechten verdedigen, vormen een constante

Dit gebrek aan voorafgaande inspraak van lokale gemeenschappen, maar ook de criminalisering van sociaal protest, tot zelfs toenemend dodelijk geweld tegen sociale leiders en activisten die land- en milieurechten verdedigen, vormen een constante in mijnbouwconflicten wereldwijd.

in mijnbouwconflicten wereldwijd. In 2019 werden volgens Global Witness wereldwijd 212 landrechten- en milieufactivisten vermoord (van wie de helft in twee landen: de Filipijnen en Colombia). Bovendien leidde de Covid-19-pandemie tot bijkomend misbruik. Niet alleen werden door quarantainemaatregelen (in bijvoorbeeld Peru en Colombia) burgerlijke vrijheden aan banden gelegd, in verschillende landen maakte de mijnbouwindustrie ook misbruik van de crisis om haar eigen belangen door te drukken. Dat gebeurt op uiteenlopende manieren: ondernemingen die ondanks de grote gezondheidsrisico's hun operaties gewoon verderzetten, regeringen die bijzondere maatregelen namen om legitieme protesten in de kiem te smoren en mijnbouw te promoten, bedrijven die van de gelegenheid gebruik maken om zichzelf te *green-washen*, en tot slot het misbruik van de Covid-19-pandemie om aanpassingen door te voeren in wetgeving, ten voordele van de industrie. De sector lobbyt ook volop voor nieuwe mijnbouwvergunningen met als argument dat die noodzakelijk zijn voor het economisch herstel. De pandemie leidde daarnaast ook tot een toename van het geweld tegen activisten.

Naar een zorgplicht voor bedrijven

Het voorgaande illustreert dat de grondstoffentoevoer van de Europese Unie onlosmakelijk verbonden blijft met conflicten, mensenrechtenschendingen en milieuvervuiling elders in de wereld – en dat ook de Green Deal en de energietransitie deze verder in de hand dreigen te werken. Er zijn dan ook bijkomende maatregelen nodig die de bestaande machtsongelijkheden erkennen, garanderen dat de transitie ook vanuit mondiaal perspectief rechtvaardig verloopt en beleidscoherentie versterken. In de grondstoffenmededeling van de Commissie vinden we wel een voorzichtige aanzet, met verwijzingen naar het belang van meer verantwoorde toeleveringsketens, maar over het algemeen blijven de engagementen van de Commissie te vaag en vrijblijvend.

Nochtans zijn er verschillende concrete pistes om via bindende wetgeving bedrijven in de grondstoffensector (maar evengoed in andere sectoren) te dwingen tot respect voor mensenrechten en milieunormen, en hen aansprakelijk te houden in geval van schendingen. Zo lopen er op het niveau van de Verenigde Naties sinds 2014 onderhandelingen over een internationaal, bindend verdrag rond bedrijven en mensenrechten. Die vorderen weliswaar moeizaam, deels omdat de Europese Unie tot op heden op de rem stond. Het verdrag heeft tot doel om een zorgplicht (*due diligence*) op te leggen aan bedrijven, in hun eigen activiteiten en die van bedrijven in hun waardeketen, filialen en investeringen. Een 'zorgplicht' houdt in dat bedrijven potentiële en feitelijke inbreuken op de mensenrechten die voortvloeien uit eigen activiteiten, of die van dochterondernemingen of zakenrelaties, moeten identificeren en beoordelen; passende maatregelen moeten nemen om deze inbreuken te voorkomen en te stoppen; de effectiviteit van de genomen maatregelen moeten monitoren en de maatregelen moeten bijsturen; en op regelmatige en transparante manier informatie over genomen maatregelen en over de bedrijfsstructuur en -voering publiek moeten maken (ook *free, prior & informed consent* en bescherming van mensenrechten- en milieufactivisten krijgen daarbij centrale aandacht). Het VN-verdrag wil bedrijven bovendien burgerlijk aansprakelijk stellen voor het veroorzaken of bijdragen aan inbreuken op de mensenrechten

en voor niet-naleving van hun zorgplicht. Daarnaast heeft het verdrag ook tot doel om toegang tot rechtspraak en herstel voor rechtenhouders te vergemakkelijken, onder andere door de mogelijkheid tot collectieve juridische actie in te voeren en internationale samenwerking die voorkomt dat bedrijven aansprakelijkheid ontlopen (zie ook het eerdere voorbeeld van Brumadinho).

Op Europees niveau wordt in 2021 wetgeving van kracht die Europese bedrijven verplicht om (vanaf een bepaald volume) *due diligence* toe te passen in hun toeleveringsketens van vier soorten mineralen die in verband worden gebracht met conflict in (hoofdzakelijk) Centraal-Afrika: tin, tantaal, wolfraam en goud (de zogenaamde '3TG'). Zoals het rapport van het IISD aanbeveelt, dringt zich in de context van de *Green Deal* een uitbreiding van die wetgeving op naar de mineralen die cruciaal zijn voor de groene technologieën, zoals kobalt en lithium. Daarnaast beloofde Europees Commissaris Didier Reynders om in 2021 te werken aan een overkoepelende EU-wetgeving rond zorgplicht voor bedrijven op vlak van milieu en mensenrechten in alle sectoren, een veelbelovende aankondiging waarover inhoudelijk momenteel echter nog weinig details bekend zijn. Voor ngo's is het alvast cruciaal dat die wetgeving ook bindende garanties bevat rond burgerlijke aansprakelijkheid. Tot slot is in eigen land ook het regeerakkoord van de nieuwe federale regering veelbelovend: voor het eerst bevat het expliciete engagementen rond de actieve medewerking van België aan internationale regelgeving rond bedrijven en mensenrechten (zowel op VN- als op EU-niveau), met ook een opening naar wetgeving op Belgisch niveau. Onder meer in Frankrijk bestaat er al dergelijke wetgeving (*Loi sur le Devoir de Vigilance*).

Naast eerlijker handelsverdragen is dus ook een zorgplicht voor bedrijven cruciaal voor een écht duurzame *Green Deal* en meer verantwoorde internationale grondstofketens. Op zijn minst had de Commissie haar engagement voor een breder, ambitieus wetgevend kader, ook in haar grondstoffenstrategie een veel centralere plaats kunnen geven. Want zonder bindende regels dreigt de Europese groene revolutie opnieuw ten koste te gaan van landen in het Zuiden.

Zonder bindende regels dreigt de Europese groene revolutie opnieuw ten koste te gaan van landen in het Zuiden.

Om te besluiten nog een bedenking over de olifant in de kamer: onze grondstoffenconsumptie – hoewel dit niet de focus is van dit stuk. De rush naar grondstoffen blijft zich immers alsmaar verder uitbreiden, en niet alleen in het Zuiden. Naast het feit dat de Europese Commissie met haar *Raw Materials Alliance* ook nieuwe mijnen op het

Europese grondgebied wil aanboren (bijvoorbeeld in Portugal en Finland), moet nu ook de diepzee eraan geloven en dringen bedrijven steeds verder binnen in kwetsbare ecosystemen zoals het Amazonewoud. Technologische ontwikkelingen, zoals de kobaltvrije batterijen waarmee Tesla volop experimenteert, kunnen een deel van de oplossing zijn. Maar in combinatie met andere maatregelen (wetgeving, technologie) is het ook noodzakelijk om ons *absolute* grondstoffengebruik terug te dringen (zie bijvoorbeeld het beleidsvoorstel van het European Environmental Bureau voor een doelstelling rond halvering van de Europese grondstoffenconsumptie tegen 2030). Een dergelijke doelstelling haalde helaas niet de actieplannen van de Europese Commissie. Het zou

nochtans een logische en ethische volgende stap zijn in een Europees beleid dat rekening houdt met de grenzen van de planeet, en tegelijkertijd een coherent beleid wil voeren vanuit mensenrechten en mondiale rechtvaardigheid.

Bio

Wies Willems is beleidsmedewerker natuurlijke rijkdommen bij Broederlijk Delen.

Noten

1. 'Mineral Production to Soar as Demand for Clean Energy Increases' (World Bank, 11/05/2020). Online op <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2020/05/11/mineral-production-to-soar-as-demand-for-clean-energy-increases>.
2. 'Veerkracht op het gebied van kritieke grondstoffen: de weg naar een grotere voorzieningszekerheid en duurzaamheid uitstippelen' (Europese Commissie, 04/09/2020). Online op <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0474&from=NL>.
3. 'Mineralen voor de energietransitie. Naar een koolstofarme samenleving zonder verliezers' (Broederlijk Delen, 11.11.11, Bond Beter Leefmilieu, e.a., 2020). Online op https://www.broederlijkdelen.be/sites/default/files/dosenergiemineralen-300320b_3.pdf.
4. 'Veerkracht op het gebied van kritieke grondstoffen: de weg naar een grotere voorzieningszekerheid en duurzaamheid uitstippelen' (Europese Commissie, 04/09/2020). Online op <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0474&from=NL>.
5. Ibidem
6. 'EU-Mercosur Agreement: Risks to Climate Protection and Human Rights' (Fritz T., 2020). Online op <https://www.cidse.org/wp-content/uploads/2020/06/Study-EU-Mercosur-Agreement-Risks-to-Climate-Protection-and-Human-Rights....pdf>.
7. 'Conflictos y extractivismos: conceptos, contenidos y dinámicas' (Gudynas E., 2014). Online op <http://gudynas.com/wp-content/uploads/GudynasConflictosExtractivismosConceptosDecs14.pdf>.
8. 'Transition Mineral Tracker' (Business and Human Rights Resource Center, 2020). Online op <https://trackers.business-humanrights.org/transition-minerals/>.
9. 'Green Conflict Minerals: The fuels of conflict in the transition to a low-carbon economy' (International Institute for Sustainable Development, 2018). Online op <https://www.iisd.org/system/files/publications/green-conflict-minerals.pdf>.
10. 'Apple and Google named in US lawsuit over Congolese child cobalt mining deaths' (The Guardian, 16/12/19). Online op <https://www.theguardian.com/global-development/2019/dec/16/apple-and-google-named-in-us-lawsuit-over-congolese-child-cobalt-mining-deaths>.
11. 'Scientists reveal the hidden costs of cobalt mining in DR Congo' (Blijweert D., 21/09/18). Online op <https://phys.org/news/2018-09-scientists-reveal-hidden-cobalt-dr.html>.
12. 'Much of the world's lithium is being extracted from indigenous peoples' territories against their will' (Danwatch, 01/12/19). Online op <https://danwatch.dk/en/undersoegelse/much-of-the-worlds-lithium-is-being-extracted-from-indigenous-peoples-territories-against-their-will/>.